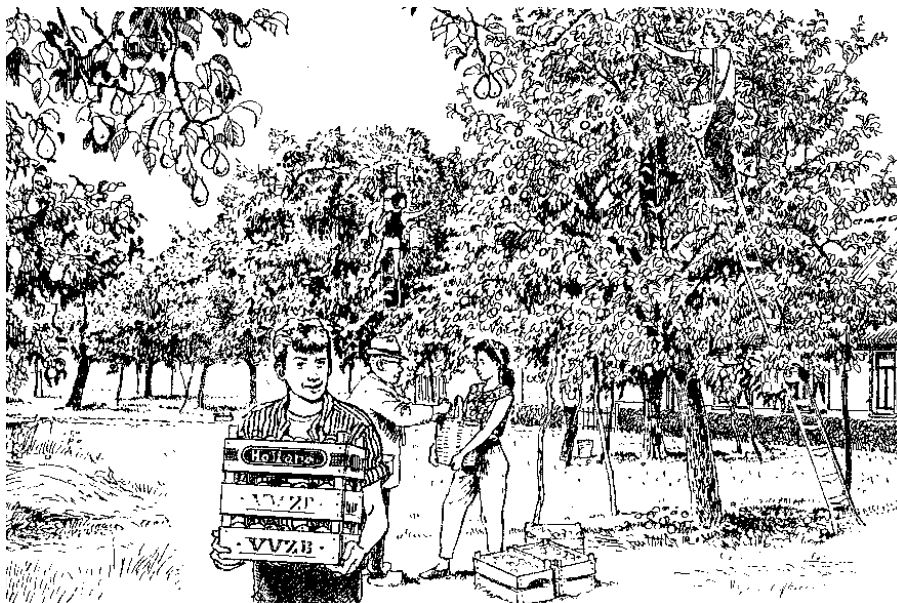

Huis- of boerenboomgaard

Kenmerken

Een huis- of boerenboomgaard ligt in de buurt van het huis of erf en bestaat uit vruchtbomen zoals peer, appel, pruim en kers. Meestal zijn dit half- en hoogstamfruitbomen. Huis- en boerenboomgaarden komen overal in het land voor, maar vooral in het rivieren- en veenweidegebied. In het noordelijk en zuidwestelijk zeekleigebied zijn er relatief weinig. Al vanaf de middeleeuwen oogsten mensen voor eigen gebruik fruit uit deze boomgaarden. Een huisboomgaard onderscheidt zich van een productieboomgaard door de kleinere omvang. Bovendien is er een grotere verscheidenheid aan soorten en rassen fruit. Vaak vindt in deze boomgaarden beweiding met kalveren en/of schapen plaats.

Huisboomgaard

Doelstellingen

- voedsel- en nestgelegenheid voor vogels
- voedselgelegenheid voor vogels, insecten, amfibieën en zoogdieren
- behoud van cultuurhistorisch erfgoed

Winst voor de natuur

In een oude boomgaard met bomen met holten kunnen diverse soorten holenbroeders voorkomen zoals steenuil en holenduif. Onder de schors van oude bomen leven insecten die dienen als voedsel voor vogels, zoals boomkruiper en grote bonte specht. Ook grauwe vliegenvanger en koolmees zoeken er naar eten. In een huisboomgaard kunnen grotere zoogdieren zoals das, hermelijn en egel voedsel zoeken en schuilen. Ook kleinere zoogdieren, onder andere bosmuis, huismuis en bosspitsmuis, zijn er aan te treffen. Vlinders als landkaartje, atalanta en dagpauw oog zoeken graag voedsel in boomgaarden. Ze vinden er vaak waardplanten waarop ze eitjes afzetten. In het voorjaar trekt de bloesem insecten aan zoals hommels, bijen en zweefvliegen. Onder de fruitbomen groeien dikwijls grassen en enkele algemene kruiden, bijvoorbeeld paardebloem, pinksterbloem en madelief. Merel en zanglijster zoeken er naar wormen. In de randen van de boomgaard kunnen weelderig bloeiende, hoogopgaande kruiden voorkomen zoals de grote klis, fluitenkruid en wilde kaardenbol. Deze bieden voedsel aan allerlei insecten, zoals zweefvliegen.

Een houtril of een takkenhoop in de boomgaard biedt voedsel- en schuilgelegenheid aan vogels, zoals winterkoning. Ook komen hierin vaak zoogdieren voor, bijvoorbeeld wezel en bunzing, en amfibieën, vooral de gewone pad.

Dirk voor de Poorte, vleesveehouder te Axel (Zld) heeft één hoogstampruimenboom, enkele hoogstamappelbomen en enkele knotwilgen aangeplant: "Ik heb dat in 1996 gedaan samen met Landschapsbeheer Zeeland. Zij financierden het project. Omdat ik zelf de bomen heb geplant en de palen en afrastering heb geplaatst, kreeg ik nog een paar honderd gulden toe voor mijn arbeid. Je moet wel een afrastering van ongeveer 3 meter om de bomen heen zetten om te voorkomen dat de urine van de koeien de wortels aantast. Ik vind dat die bomen echt bij een erf horen. Een erf moet mooi aangekleed zijn, anders is het veel te kaal."

Aanleg van een huis- of boerenboomgaard

Bij de aanleg van een huis- of boerenboomgaard kunt u rekening houden met de gebruikelijke relatie tussen boomgaard, bebouwing en omgeving en met de plaatselijke gewoonten en gebruiken. De keuze van aan te planten fruitsoorten en -rassen is iets persoonlijks. In een boomgaard zijn drie elementen te onderscheiden: het bomenbestand, de ondergroei en in sommige gevallen een haag, singel of bomenrij. Vooral de ondergroei en de eventuele randbeplanting lenen zich voor natuurmaatregelen.

• Plant diverse soorten en rassen

Plant niet alleen appelbomen, maar ook peren-, pruimen-, kersen- en notenbomen. U kunt bewust kiezen voor oude fruitrassen, zoals de sterappel, maar ook voor gangbare rassen, zoals cox orange. Voordeel van vele 'ouderwetse' rassen is dat deze minder ziektegevoelig zijn en ook zonder bestrijdingsmiddelen goed fruit geven. Let op de grondsoort en grondwaterstand, want niet alle soorten en rassen groeien overal even goed. Let ook op de ziektebestendigheid en bestuivingsaspecten. Zet nieuwe bomen 5 tot 10 meter uit elkaar zodat deze voldoende kunnen uitgroeien. Voor pruimenbomen geldt een onderlinge afstand van circa 6, voor peer circa 8 en voor appel circa 10 meter. Gebruik liever geen verduurzaamde boompalen. Deze verontreinigen de bodem. Er zijn milieuvriendelijke palen van Europees hardhout (eik, robinia en kastanje) in de handel.

• Neem maatregelen bij beweiding

Plaats een boomkorf rond de jonge aanplant als u de boomgaard wilt beweiden. Plaats het raster ca. 10-15 cm boven de grond zodat u het onkruid met de hand rond de stam kunt verwijderen. Jongvee en schapen weiden gaat prima, maar laat jongvee niet te lang in de boomgaard lopen in verband met wormproblemen. Zorg voor deugdelijke afrasteringen bij het weiden van paarden, pony's en geiten, want ze vreten de bast van stam en takken.

• Kies voor de omringende beplanting bomen en struiken die natuurwinst opleveren

Het is aan te bevelen een deel van de rand van de boomgaard te beplanten, zeker de noordelijke en/of oostelijke rand als windschut. Kies voor struiken en bomen die bessen of zaden dragen, zoals Gelderse roos, lijsterbes, vlier of els. Daarmee bevordert u de aanwezigheid van vogels als zanglijster, merel en sijs. Leg de beplanting zo breed mogelijk aan, des te groter is de natuurwinst. Zorg wel voor voldoende afstand tot de fruitbomen, zodat u bij het snoeien en plukken geen hinder van de rand ondervindt.

• Hang nestkasten op voor hollenbroeders

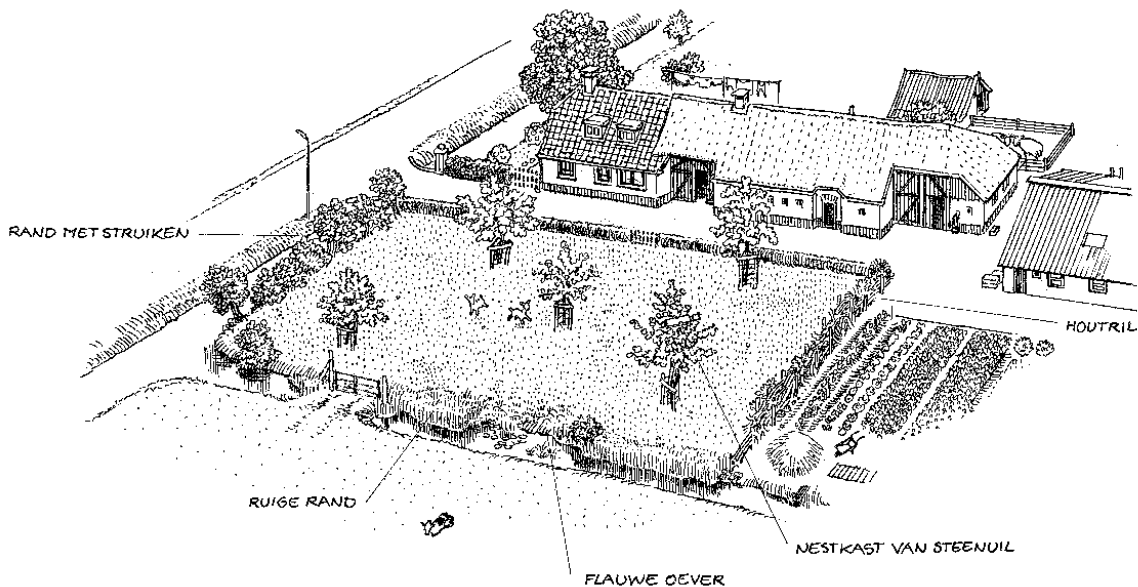
In net aangeplante boomgaarden zijn nog geen hollen aanwezig voor hollenbroeders, zoals koolmees en steenuil. Wilt u deze vogels in uw boomgaard, hang dan nestkasten op. Zie voor tekeningen hoofdstuk 4 'Erfvogels'.

Arbeid en financiering

Het planten van een hoogstamfruitboom (inclusief het spitten van een plantgat en het plaatsen van een boomkorf) kost, afhankelijk van de grondsoort, ongeveer een half tot een heel uur per boom. De prijs van een hoogstamfruitboom is ongeveer f 32,50. De materiaalkosten (boompalen en boomband) bedragen circa f 25,- per boom. In de eerste vier tot vijf jaar dient een nieuwe

fruitboom regelmatig te worden nagelopen op beschadigingen. Daarnaast kost het reguliere snoeien gemiddeld een kwartier (bij jonge aanplant) tot een half uur (bij tien jaar oude bomen) per boom per jaar.

Financiële bijdragen zijn mogelijk via onder andere de regelingen voor aanleg en onderhoud van (kleine) landschapselementen. Er is soms ook een aanvullende bijdrage mogelijk via gemeenten.

Leefplekken voor planten en dieren in een jonge huisboomgaard

Beheer van een huis- of boerenboomgaard

Voor het behoud van een boomgaard is het van groot belang dat u regelmatig snoeit. Doet u dat niet, dan worden de bomen minder vitaal en gaat de boomgaard op den duur verloren. Er verdwijnt dan niet alleen een bron van vers fruit, maar ook een cultuurhistorisch element, een aantrekkelijk onderdeel van het landschap en de leef- en verblijfplaats van diverse planten en dieren.

• Snoei beheerst bij achterstallig onderhoud

Is een boom meer dan vijf jaar niet gesnoeid, verwijder dan per jaar hooguit een derde van de totale takkenmassa. Doet u dat niet, dan wordt het evenwicht tussen groei en bloei verstoord. Pak het achterstallig onderhoud stapsgewijs aan:

1. eerst ziek en dood hout verwijderen.
2. dan het hout binnenin, om lucht en licht in de boom te brengen.
3. daarna doorgeschoten takken en/of waterloten bovenop of aan de buitenkant van de kroon verwijderen om de vorm te herstellen.
4. vervolgens uitdunnen van de kroon door verwijderen van verkeerde takken
5. en tot slot dunnen en verjongen van het vruchthout.

Spread het werk uit over minimaal 2 jaar.

• Snoei regelmatig en in de juiste periode

Is een goede fruitproductie uw oogmerk, snoei dan elk jaar. Gaat het u vooral om landschappelijke aankleding en komt productie op de tweede plaats, dan is het voldoende eens in de twee tot drie jaar te snoeien. Snoei pitvruchten, zoals appel en peer, in de periode januari tot maart/april en steenvruchten, zoals pruim en kers, na de oogst in augustus/september of voor de bloei in april.

- **Snoei gericht**

Zorg voor licht en lucht in de kroon. Verwijder dus elkaar kruisende of in de weg zittende takken. Let op dat de boom boven altijd smaller is dan onder, zodat lagere takken ook voldoende zonlicht krijgen. Een belangrijk doel van snoeien is verder het vitaal houden van de boom. Snoei afgedragen vruchthout dus zo nodig weg. Let erop dat de boom niet te hoog wordt, dat is lastig bij het onderhoud.

- **Verwijder dode bomen alleen als het echt nodig is**

Laat oude en dode bomen zo mogelijk staan, desnoods met alleen de stam en die takken waarin gaten zitten. Deze trekken holenbroeders, zoals koolmees en steenuil en insectenetters, zoals grauwe vliegenvanger en grote bonte specht. Plant er een vervangende boom vlak naast.

- **Beweid of maai de ondergroei**

Beweid de boomgaard met kalveren totdat deze oud genoeg zijn om het land in te kunnen. Beweiden met schapen kan ook, maar levert een kortere, meer eentonige vegetatie op. Raster jonge bomen af. Bij beweiding met paarden of geiten is een goede bescherming van de bomen altijd nodig. U kunt de ondergroei ook maaien. Dat heeft het voordeel dat u bij het snoeien en het plukken geen last heeft van her en der liggende mest en dat er geen rasters om de bomen vereist zijn.

Bepaal een maafrequentie

Regelmatig maaien met een bloter of zwenkmaaier heeft als voordeel dat het maaisel kan blijven liggen. Maar het biedt minder mogelijkheden voor natuur dan weinig maaien, bijv. 2x per jaar. Dat is gunstig voor muizen en daardoor ook voor uilen. Maai bijvoorbeeld na de bloeiperiode, ongeveer half juni en dan nog een keer in augustus/september. Voer het maaisel af of zet het (gedeeltelijk) op een hoop.

- **Creëer een soortenrijke, bloeiende rand**

Laat een rand ondergroei die grenst aan de omringende beplanting doorgroeien. Beheer deze als een zoom en maai deze het liefst gefaseerd in september/oktober en voer het maaisel af of zet het op een hoop. Zie verder 'Zoom' in 3.8 "Overige landschapsonderdelen".

- **Leg een houtril of takkenhoop aan**

Leg in of naast de beplanting om de boomgaard een houtril of takkenhoop aan. Hiervan profiteren vogels, zoals winterkoning en heggenmus, en zoogdieren, zoals wezel en bosspitsmuis. Gebruik geen takken met kanker en andere ziekten. Deze ziekten kunnen zich anders mogelijk verspreiden. Zie verder 'Houtril' in 3.8 "Overige Landschapsonderdelen".

- **Laat valfruit liggen**

Valfruit trekt dagvlinders aan, vooral atalanta's. Ook vogels, zoals koperwiek, en dassen lusten graag fruit. Ruim daarom niet al het valfruit op.

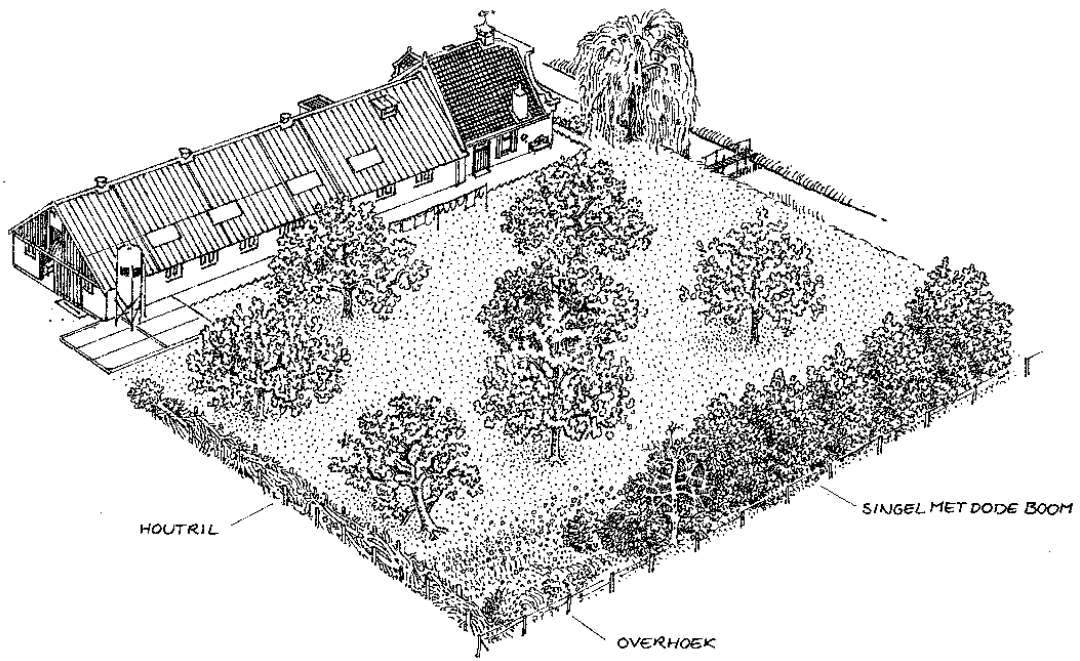
- **Hang zo nodig nestkasten op voor holenbroeders**

Zijn er geen bomen met holten voor holenbroeders, zoals koolmees en steenuil, hang dan nestkasten op. Zie voor een tekening van een steenuilekast in onderdeel 4.1.6. 'Steenuil'.

Arbeid en financiering

Het reguliere snoeien van een hoogstamfruitboom kost gemiddeld een kwartier (bij jonge bomen) tot een heel uur (bij oudere bomen) per jaar. Het wegwerken van achterstallig onderhoud kost gemiddeld anderhalf uur per boom per jaar.

Het is ook werk, dat de nodige ervaring vraagt. Schakel daarom zo nodig een deskundige hoogstamsnoeier in. Bijdragen in de kosten zijn mogelijk via onder andere de regelingen voor aanleg en onderhoud van (kleine) landschapselementen. Er is soms ook een aanvullende bijdrage mogelijk via gemeenten.

Leefplekken voor planten en dieren in een oude huisboomgaard